

A Könyvtártudományi és Módszertani Központ munkája 1986–1990

SZENTE FERENC

1. Szervezési, fejlesztési feladatok

A tárgyalt időszak a rendszeren belüli átalakulás jegyeit hordozta. Ennek megfelelően a minisztériumi megrendelések a könyvtárüggyel kapcsolódó társadalmi realitások feltárására és koncepciók kialakítására irányultak. Ennek jegyében:

– *Társadalmi szükséglet és társadalmi realitás* címmel elkészítettük az egyes könyvtártípusok ötéves fejlesztési tervét. *Szakmai állásfoglalást* és cselekvési programot dolgoztunk ki a *közgyűjtemények – könyvtárak, múzeumok és levéltárak együttműködéséről*.

– *Tanulmányt* készítettünk a *közművelődési könyvtári alapszolgáltatások racionalizálási lehetőségeiről* kistélepeleéseken és a városi peremkörzetekben.

– Felmértük a *könyv- és folyóiratbeszerzés* alakulását az *egyetemi könyvtárakban*, megvizsgáltuk a költségvetési keretek által biztosított lehetőségeket, és az Egyetemi Könyvtárigazgatók Tanácsával egyeztetett előterjesztést tettünk a beszerzési keretek új megállapítására.

– Felmértük a *közművelődési könyvtárakban a külföldi újságok és folyóiratok* meglétét, javaslatot készítettünk az MM számára a gyarapítás ésszerű koordinálására.

– A társadalom- és természettudományi koordinációs központban és országos feladatkörű szakkönyvtárakban tájékozódunk a szolgáltatások *színvonaláról*, s *javaslatot készítettünk az MM Könyvtári osztályának a fejlesztésre*.

– Kidolgoztuk a *közművelődési könyvtári statisztika* racionalizálásának és a nemzetközi adatszolgáltatási alkalmazásának követelményrendszerét.

– *Javaslatot készítettünk az érdekvédelmi közérdekű dokumentumok gyűjtéséről* a munkahelyi *közművelődési könyvtárakban*. Az Egészségügyi Dolgozók Szakszervezete Központi Könyvtárával együtt megterveztük a *betegeket ellátó közművelődési könyvtárak* szolgáltatási követelményrendszerét.

– Elkészítettük az *Olvasó Népert mozgalom* 1988. évi országos konferenciája vitaanyagát a könyvtári ellátás és az olvasási kultúra helyzetéről.

– Elkészítettük a *könyvtári alapítványok* létrehozásának lehetőségeit feltáró javaslati tanulmányt.

- Elemeztük a könyvtári rendszerben működő *kulturális egyesületek* munkáját. Véleményeztük és kiegészítettük a *közművelődési szakemberek képzéséről* kiadott rendelettervezetet. Beszámolót és javaslattervezetet készítettünk *az iskolán kívüli könyvtáros szakoktatásról*.
- Megszerveztük *a vakok és gyengénlátók számára a hangos folyóiratot* és annak terjesztését.
- Szakmai segédanyagot állítottunk össze a *könyvtárügyi dereguláció* és az újraszabályozás követelményeiről a rendszerváltás időszakában.
- Az önkormányzati törvény előkészítése során javaslatot készítettünk az illetékes tárcáknak és az Országgyűlés kulturális bizottságának a könyvtárak beillesztésére a törvénybe, és bekapcsolódtunk a KKDSZ, a Kulturális Kamara és a Könyvtári és Informatikai Kamara érdekegyeztető munkájába. Az önkormányzatok számára kidolgoztuk a könyvtári működési normákat.
- Szaktanácsadással szolgáltunk a könyvtárak mellett létrehozandó *alapítványok* létesítéséhez, javaslatot tettünk a munkahelyi könyvtárak alapítványi működtetésére.
- A természettudományi szakkönyvtárak bevonásával felülvizsgáltuk a természettudományi dokumentum- és információellátás helyzetét az országban, és memorandumot nyújtottunk be a Minisztertanácsához és az Országgyűlés illetékes szakbizottságaihoz.
- Előkészítettük *az országos könyvtárnyilvántartó számítógépes adatbázis* létrehozását.
- Elkészítettük a Könyvtári és Informatikai Kamara alapszabályát, és kialakítottuk a szervezet titkárságát.

2. Alapítványi ügyek

A Soros programiroda működtetése mellett az MTA *Soros Alapítvány* titkárságával kötött megállapodás szerint fogadtuk a *Soros-Brothers Alapítványoktól* az országba érkező ajándékkönyveket (évi 30–40 ezer kötet), és szétosztottuk az igénylők között.

1990-től önállóvá vált *Sabre-Hungary Alapítvány*. Az érkező 60–70 ezer kötetes könyvszállítmányok fogadását, vámoltatását, raktározását, a részesező intézmények számára a szállítmányok összeállítását, a munkával kapcsolatos levelezést és ügyvitelt elvégeztük.

Fontos támogatója a magyar könyvtáraknak a *Mellon Alapítvány*. Nála elsősorban az országos szakkönyvtárak pályázhatnak a gyűjtemény építéséhez és információtechnikai eszközök beszerzéséhez támogatásért. Elsőként az OSZK és a nagy egyetemi könyvtárak nyújtottak be pályázatot. Ennek szervezését többéves távlatban vállaltuk.

3. Állományépítési és bibliográfiai tevékenység

Munkánk gerincét e vonatkozásban az *Új Könyvek* című, kéthetenként megjelenő állománygyarapítási tanácsadó alkotja. Elkészítettük folyamatosan a negyedéves szakrendi és betűrendes mutatóit és éves kumulációit is. Új szolgáltatásként vezettük be a féléves tárgyszómutatót. Építettük a betűrendes és tárgyszókatalógusait.

A *Könyvtári Kis Tükör* sorozat mellett 1986-ban új sorozatot indítottunk *Közhasznú kisbibliográfiák* címmel. Szaktanácsadással részt vettünk a videodokumentumok központi ellátásának megszervezésében, és kezdeményeztük az *Új videofelvételek* c. állománygyarapítási tanácsadó megjelenését.

1986-ban elkezdtük és folyamatosan építettük a helyismereti dokumentációt, megjelentettük a *Helyismereti munka kézikönyvei* sorozatot.

Elkészítettük a régi könyvek katalogizálásához segítséget nyújtó példatárunkat. Az 1984-ben és 1985-ben megjelent hangoskönyvek katalóguscéduláit 36 könyvtár számára készítettük és juttattuk el. 1988-ban elkészült a *Hangzó dokumentumok bibliográfiai leírása* c. szabvány.

Elkészült a magyar sajtó repertóriumainak annotált bibliográfiája, és a helyismereti bibliográfia módszertani kérdéseit tárgyaló könyv kézírata.

Megszerkesztettük, és a Csokonai Kiadóval közös kiadásban megjelentettük a *Ki kicsoda a mai magyar gyermekirodalomban?* c. kézikönyvet.

4. Reklámtevékenység

A Diafilmgyártó Vállalattal elkészítettük a *Látogatás a könyvtárban* c. diafilmet. A Móra Kiadóval, a Könyvérttel és a Magyar Rádióval együtt országos pályázatot hirdettünk *Szünidei olvasmányélményem* címmel.

Szoros kapcsolatot tartottunk az írott és elektronikus sajtóval: tájékoztattuk a könyvtárügy aktuális eseményeiről, figyeltük és értékeltük a sajtóban formált könyvtárképet.

Megjelentettük a *Könyvtári Hírlevél* számait.

A közigazgatási vezetők tájékoztatását *Könyvtár és művelődés* című kiadványunk szolgálta.

Módszeresen gyűjtöttük és rendszereztük a könyvtári reklámkiadványokat, a legjobbakból kiállítást rendeztünk.

Szerveztük és támogattuk az Olvasó Népert mozgalom, valamint az olvasótábori és olvasóköri munkacsoport munkáját.

Szerveztük a könyvhéthez kapcsolódó könyvtári propagandát. Folyamatosan segítettük a közművelődési könyvtárak kiállítási tevékenységét.

Szerkesztettük a *Látóhatár* cikkbibliográfiáját.

5. Szakfelüyeleti feladatok, szakmai vizsgálatok

Teljes körű szakfelüyeleti vizsgálatot végeztünk Budapesten és Fejér megyében (1986); Tolna és Pest megyében (1987); Bács-Kiskun és Somogy megyében (1988); Baranya megyében (1989).

Részleges vizsgálatok a következő intézményekben voltak: a *FSZEK* állomány-kivonási akciója (1986), a *KLTE* és a *JATE* könyvtárában a számítógépes szolgáltatások fogadókészsége (1987), *Magyar Néphadsereg Művelődési Háza* Központi Könyvtára és fiókkönyvtárai (1987), *ELTE Állam és Jogtudományi Kar* könyvtára (1988).

Vizsgáltuk a megyeszékhelyek jogi, közigazgatási szakirodalmi és információ-ellátását a bírósági, főügyészségi hivatali szakkönyvtárakban és a megyei könyvtárakban. Felmértük a főiskolai könyvtárak technikai ellátottságát, az *AGROINFORM*-mal együttműködve az agrárszakirodalmi és információs tevékenység helyzetét. A *SZOT* számára tájékoztató anyagot állítottunk össze.

Tolna megyében az iskolai és kettős funkciójú könyvtárak működését tettük vizsgálat tárgyává.

Az *MM* megbízásából vizsgáltuk a megyék saját könyvtári szakfelügyeleti tevékenységét, s a tapasztalatok alapján javaslatot, szakmai programot állítottunk össze.

Vizsgálatot végeztünk az *OSZK Tárolókönyvtárban* annak működéséről, az újonnan odairányított minisztériumi kötelese példánysor hasznosításáról.

1989-ben felmértük a megyei és városi könyvtárak számítógéppel való ellátottságának a helyzetét. Elemeztük a videodokumentumokat gyűjtő könyvtárak szolgáltatási készségét.

6. Kutatási feladatok

1986-ban elkészítettük a *Biblioterápiai Olvasókönyv* kéziratát, és a *15–18 évesek olvasási kultúrája* c. kutatás zárójelentését.

Kutatásaink angol és orosz nyelvű összefoglalóiból *Olvasásszociológiai vizsgálatok 1981–85* címmel kötetet szerkesztettünk, kiadásra előkészítettük *A felnőtt népesség olvasási és könyvbeszerzési szokásai* c. kötetet. Bibliográfiát készítettünk a francia fiatalosság olvasási szokásairól.

1987-ben elkészült a *Könyvtáros pálya szociológiája* c. kutatás zárótanulmánya. Befejeződött *A kulturális szocializáció az aprófalvas településeken* c. kutatás, a zárótanulmányt a *Könyvtár és társadalmi környezete* 3. kötetében publikáltuk.

Tanulmányok készültek *A könyv- és könyvtárhasználat az iskolai felnőttoktatásban*, illetőleg *A lakótelepi ellátásban részt vevő szakszervezeti könyvtárak működési tapasztalatai* címmel.

A *Könyvtár és társadalmi környezete* című, több évig folyó kutatás 1990-ben zárult le. Ebben az évben fejeződött be a *6–10 évesek olvasási kultúrájának vizsgálata* is. A finn–magyar közös kutatás keretében elkészült *Sz. Nagy Lajos – Yrjö Varpio* irodalmi befogadásvizsgálati könyve *Ismerkedő ismerősök* címmel.

7. Képzési, továbbképzési feladatok, módszertani munkák

Országos méretekben gondoztuk a könyvtárkezelők képzését. Ezen belül: végeztük a hálózati könyvtárkezelői tanfolyamok szakmai előkészítését, kiadtuk oktatási

segédleteit *Útmutató a könyvtárkezelői tanfolyamok hallgatói számára 1987.*; az ETO programozott tankönyve; Példatár az ETO és a könyvek formai és tartalmi feltárásához c. tankönyv, stb.

Előkészítettük a tanfolyamok záróvizsgáit, részt vettünk a vizsgák lebonyolításában.

A tanfolyamokon oktató tanároknak rendszeres konzultációt tartottunk, ennek segítségével igyekeztünk biztosítani a tanfolyamok színvonalának egymáshoz közelítését.

Közvetlenül is szerveztünk tanfolyamokat különféle munkakörök ellátására.

1990-ben előkészítettük egy hároméves, magas óraszámú, idegen nyelvet és informatikát magába foglaló könyvtáros-asszisztensképzés megindítását.

A beszámolási időszak alatt a következő szakmai továbbképző tanfolyamokat szerveztük meg:

- Irodalomelméleti és esztétikai tanfolyam (1986);
- Újságírói tanfolyam (1986–1988);
- Osztályozási és indexelési tanfolyam (1986–1988);
- Zenei könyvtárosi tanfolyam (1986–1988);
- Történelmi és művelődéstörténeti ismeretek tanfolyam (1986–1988);
- Speciális dokumentumok a könyvtárakban (1987–1988);
- Gyermekkönyvtárosi tanfolyam (1987–1988);
- Intenzív továbbképzés a pedagógiai főiskolákon könyvtáros tárgyat oktatók számára (1987);
- Vezetőképző tanfolyam szakszervezeti könyvtárosoknak (1987);
- Vezetőképző tanfolyam városi könyvtárosoknak (1987);
- Kiszámítógép alkalmazói tanfolyamsorozat közművelődési könyvtárosok számára (az MM Vezetőképző Intézetével 1987);
- Bibliográfiai leírás tanfolyam az OSZK feldolgozó munkatársai számára (1987);
- Az OSZK olvasószolgálat munkatársainak tájékoztató ismeretek az új szabvány szerinti bibliográfiai leírásról (1987);
- Vezetőképző tanfolyam és tréning szakkönyvtárosoknak (1988);
- Vezetőképző tanfolyam és tréning közművelődési könyvtárosoknak (1988);
- Csoportvezetésre felkészítő tréning gyermekkönyvtárosoknak (1989);
- Mikroszámítógépes tanfolyam a KMK munkatársainak (1988);
- Szervezés-módszertan könyvtárosoknak (1988–1989);
- Szakmai továbbképző tanfolyam a külföldi magyar intézetek könyvtárosainak;
- Állományalakítási továbbképző tanfolyam "A" típusú könyvtárak könyvtárosainak (1989);
- Régi könyvek gondozása (1989);
- Módszertanos továbbképző tanfolyam (1989);
- A könyvek formai feltárása (1989);
- Az időszaki kiadványok formai feltárása (1989);
- Antikvárius becsüs továbbképző tanfolyam (1989–1990);
- Önismereti tréning vezető szerepkörű könyvtárosok és egyetemi hallgatók számára (három alkalommal 1989);

- A KLTE-vel közösen kétéves humán informatikus másoddiplomás képzés (1989-);
- Könyvtárpedagógiai tanfolyam (1989-1990);
- ETO tanfolyam közművelődési könyvtárosok számára (1989-1990);
- Az Állami Gorkij Könyvtár dolgozóinak számítógépes tanfolyam (1989);
- Könyvtárhasználatra való felkészítés gyermekkönyvtárosoknak (1990);
- Iratkezelési tanfolyam (1990);
- Mentálhigiénés tanfolyam könyvtárosoknak (1990);
- Bentlakásos szakmai továbbképző tanfolyam erdélyi könyvtárosoknak (1990).

Időszerű szakmai változások feldolgozása, elterjesztése, értelmezése végett évente rendszeresen néhány napos egyszeri, illetve ismétlődő konferenciák, konzultációk szervezésével segítgettük a könyvtárosok alkalmazkodását az új feladatokhoz.

8. *A Könyvtártudományi Szakkönyvtár tevékenysége*

A Könyvtártudományi Szakkönyvtár mint a könyvtári és informatikai ismeretek egyetlen, országos feladatkörű szakkönyvtára a könyvtári témában kutatók, a gyakorló könyvtárosok és a könyvtár szakos hallgatók rendelkezésére állt ebben az időszakban is. A vári épületbe való felköltözéssel a korábbihoz képest nagy mértékben javultak a működési feltételek, nőtt a könyvtár alapterülete, ami elősegítette az olvasószolgálat színvonalának fokozatos emelését.

A könyvtártudományi olvasótermet heti 52 órás nyitvatartással üzemeltettük. A beiratkozott olvasók száma 1986 és 1990 között 870 és 970 között mozgott, a könyvtárlátogatások száma átlagosan 4.200 volt. Évente átlagosan 6.500 dokumentumot kölcsönöztünk, és évről évre emelkedett a könyvtárközi kölcsönzésben küldött anyagok száma is.

Az állomány kb. 14.500 dokumentummal gyarapodott, a könyvtárba járó kurzens időszak kiadványok (címek) száma 500-600 körüli volt. Ebben az időszakban már elkezdődött a könyv- és folyóiratárak emelkedése, és bár a gyarapításra fordított összeg 1986 és 1990 között kb. 300.000 forinttal nőtt, ez az állomány növekedésében nem tükröződik. Állandó külföldi cserepartnereink száma mintegy 400 volt; az időszak elején a küldött és a kapott dokumentumok mennyisége közel azonos volt, az időszak végére azonban a küldött dokumentumok száma emelkedett a kapottakhoz képest, de értékben kiegyenlítették egymást.

A feldolgozó munka többé-kevésbé naprakészen folyt, bár személyzeti gondok nehezítették. A folyamatos könyvtári "rutinmunkák" mellett több évre elhúzódó feladatot jelentett (és jelent) a régi szabvány szerinti leíró katalógus revíziója, illetve anyagának beépítése az 1982-ben indított új leíró katalógusba. Központi adatszolgáltatási kötelezettségünknek minden eleget tettünk, a könyvekről és az időszaki kiadványokról jelentést küldtünk az OSZK központi katalógusai számára. Szerkesztettük a külföldi könyvtártudományi és informatikai könyvek központi tárgyszókatalógusát.

1986-ban audiovizuális stúdiót rendeztünk be, segítségével új szolgáltatásokat tudtunk indítani: gyűjteni kezdtük a könyvtári témájú hangfelvételeket, hangosított diasorozatokat és videofilmeket, illetve fejlesztettük nyelvanyag-gyűjteményünket, amellyel a könyvtárosok és a könyvtáros hallgatók nyelvtanulását kívánjuk segíteni.

Ugyancsak 1986-ban kezdődött a számítástechnika alkalmazása a könyvtárban: egy PC XT és a Mikro-ISIS program segítségével elkezdtük az időszaki kiadványok analitikus feltárását és bibliográfiai adatbázis építését (MANCI); ezzel egyidejűleg lezártuk a külföldi folyóiratcikkek 1969–1986 közötti cédulakatalógusát. További gépek beszerzésével lehetővé vált, hogy az adatbázis online katalógusként működjön, és SDI-szolgáltatást is végzünk belőle, illetve floppy lemezen terjesztjük. Kidolgoztunk egy gyarapítási rendszert is, amely a dokumentumok és a cserepartnerek nyilvántartásában egyaránt segítségünkre van. A prospektusokat és az IFLA konferenciai anyagokat szintén számítógépes adatbázisban tártuk fel. Elkészítettük és folyamatosan aktualizáltuk a 440 legfontosabb magyar könyvtár adatait tartalmazó adatbázist, amelyet floppyn terjesztünk, illetve belső és külső igények szerint postázáshoz öntapadós etikettet nyomtatunk belőle. A gépesítés területén továbblépni ebben az öt évben nem tudtunk, a teljes munkafolyamat gépesítésére még nem került sor.

A szakkönyvtárban folyó dokumentációs munka eredményeként több kiadványt jelentettünk meg folyamatosan: a *Könyvtári és Dokumentációs Szakirodalom* c. referáló lapot a külföldi időszaki kiadványok cikkeiről évi négy számban, a *Magyar Könyvtári Szakirodalom Bibliográfiáját* a teljes magyar könyvtártudományi és informatikai irodalomról évi négy számban, a *Hungarian Library and Information Science Abstracts*, illetve a *Vengerskaa literatura po bibliotekovedeniu i informatike* c. referáló lapokat a legjelentősebb magyar szakirodalomról a külföld tájékoztatása céljából évi 2 számban (az utóbbit 1990-től megszüntettük), a *Könyvtári és Informatikai Központi Gyarapodási Jegyzéket* évi 4 számban.

A Szakkönyvtárban szerkesztjük a *Könyvtári Figyelő* c. szakfolyóiratot is, amely 1988-ig évente hatszor, azt követően négyszer jelent meg.

Terminológiai munkánk keretében gondoztuk a *Könyvtári és informatikai tárgyszójegyzék* c. tezauszrt, amelyet minden dokumentumtípus feldolgozásában egységesen használunk. 1986-ban háromnyelvű könyvtárügyi szójegyzéket állítottunk össze.

A Szakkönyvtár rendszeresen részt vett a könyvtáros hallgatók oktatásában is könyvtárbevezetővel és a könyvtártudományi tájékoztatási eszközök használatának tanításával. Minden évben több hallgatót fogadtunk szakmai gyakorlatra is. Könyvtárbevezetőket külföldi és hazai vendégeinknek, csoportoknak is tartottunk.

Bár az olvasók kifogástalan szolgálatát kevésbé befolyásolhatja, mégis szót kell ejtenünk arról, hogy ez az öt év a Szakkönyvtár életében komoly személyzeti gondokkal telt: 1986-tól változott az osztályvezető személye, 1986 és 1989 között öt kismama esett ki a munkából (1990-től már csak egy), ami az osztály többi dolgozójától és szerződéses munkatársaktól intenzívebb munkát kívánt meg.